

به نام خداوند جان و خرد

دانشکده ادبیات فارسی

بررسی مقابله‌ای ساخت متن اوستایی خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش و ترجمه آنها به فارسی میانه زردشتی

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فرهنگ و زبان‌های باستانی

استاد راهنما: دکتر احسان چنگیزی

استاد مشاور: دکتر مجتبی منشی‌زاده

نگارش: علی صابونچی

تیر ماه ۱۳۹۲

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه

کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: بررسی مقابله‌ای ساخت متن اوستایی خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش و ترجمه آنها به فارسی میانه زردشتی		
نویسنده: علی صابونچی		
مترجم: -		
استاد راهنما: دکتر احسان چنگیزی استاد مشاور: دکتر مجتبی منشی‌زاده استاد داور: دکتر اورنگ ایزدی		
کتابنامه: دارد	واژه‌نامه: ندارد	
نوع پایان‌نامه: بنیادی ☒ توسعه‌ای ☐ کاربردی ☐		
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	سال تحصیلی: ۹۲-۱۳۹۱	
محل تحصیل: تهران	نام دانشگاه: علامه طباطبائی	دانشکده: زبان و ادبیات فارسی
گروه آموزشی: زبان‌شناسی همگانی و آموزش فارسی به غیر فارسی‌زبانان و فرهنگ و زبان‌های باستانی		

کلید واژه‌ها به زبان فارسی: خورشید نیایش، مهر نیایش، آتش نیایش، اوستایی، فارسی میانه، اوستا، زند.

کلید واژه‌ها به زبان انگلیسی:

Khorshid Niyayesh, Mehr Niyayesh, Atash Niyayesh, Avestan, Middle Persian, Zand.

چکیده

الف. موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف):

خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش نام سه دعا از نیایش‌های پنجگانه به زبان اوستایی اند که در «خرده اوستا» آمده‌اند. متن اوستایی این سه دعا در سالهای ۷۰۰ تا ۹۰۰ میلادی به زبان فارسی میانه لفظ به لفظ ترجمه شده‌است. زبان اوستایی زبانی تصریفی است و جابجایی واژه‌ها خلی در معنای جمله ایجاد نمی‌کند، اما در زبان فارسی میانه جابجایی واژه‌ها معنای جمله را دگرگون و حتی غیر دستوری می‌سازد. با مطالعه مقابله‌ای ساخت متن اوستایی و ترجمه‌ی فارسی میانه‌ی این سه نیایش مشخص می‌شود در دوره‌ای که زبان اوستایی زبانی مرده بوده، مقولات مختلف دستور زبان اوستایی چگونه به زبان فارسی میانه ترجمه شده و درک مترجم از ساختمان زبان اوستایی چگونه بوده‌است؛ به بیان دیگر درک مترجم از مقولاتی مانند اسم، صفت، ضمیر و حالات هشتگانه نحوی آنها و نیز زمان، شخص، شمار و وجه فعل در زبان اوستایی چگونه بوده و چه شیوه‌ای برای ترجمه‌ی هر یک از این مقولات به زبان فارسی میانه در پیش گرفته‌بوده‌است. وجوه اشتراک و افتراق متن اصلی و ترجمه آن چیست و مترجم درعین پایبندی به متن اصلی، تا چه میزان توانسته معنی متن اوستایی درک و به فارسی میانه ترجمه کند.

ب. مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری و پرسش‌ها و فرضیه‌ها:

پرسش‌ها:

برخی قسمت‌های اوستا، به زبان فارسی میانه ترجمه و تفسیر شده که به آنها «زند» گفته می‌شود. این ترجمه‌ها پایبند به متن اصلی و لفظ به لفظ ترجمه شده‌اند. مترجم برای هر واژه اوستایی، بر اساس صورت ظاهری واژه و اشتقاقی که برای آن می‌پنداشته، معادلی از زبان فارسی میانه برگزیده است. در این ترجمه‌ها ترتیب واژه‌ها در جملات اوستایی رعایت شده و به همین دلیل جملات ساخت طبیعی زبان فارسی میانه را ندارند و گاه برای درک معنای ترجمه فارسی میانه به ناچار باید به متن اوستایی رجوع کرد.

پرسش‌ها:

- مترجم مقولات دستوری زبان اوستایی را چگونه به زبان فارسی میانه ترجمه کرده است؟
- با توجه به تغییر مقولات دستوری متن اوستایی از نظر معانی جملات و عبارات چه وجوه اشتراک و افتراقی با ترجمه فارسی میانه دارد؟
- مترجم تا چه اندازه توانسته است متن اوستایی را به درستی و بدون تغییر به فارسی میانه ترجمه کند؟

پ. روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه‌گیری و روش‌های نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها:

کتاب دینی زردشتیان اوستا نام دارد و بدین جهت زبانی را که این کتاب بدان نوشته شده است را اوستایی نامیده‌اند. ترجمه و تفسیر اوستا که به زبان فارسی میانه است اصطلاحاً «زند» خوانده می‌شود که معنی اصلی آن احتمالاً «توضیح و تشریح» است. ترجمه فارسی میانه همه بخش‌های اوستا در دست نیست، اما زند همه قسمت‌های خرده اوستا موجود است. بخش اصلی کتاب خرده اوستا پنج نیایش را در

برمی‌گیرد. این نیایش‌های پنجگانه به فراخور محتوا در اوقات خاصی از روز یا ماه و سال خوانده می‌شوند. در این پژوهش به بررسی مقابله‌ای معنای جملات و عبارات و همچنین مقوله‌های دستوری متن اوستایی خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش و ترجمه فارسی میانه آن‌ها پرداخته می‌شود. این پایان‌نامه در پنج فصل به شرح زیر تنظیم شده است:

فصل اول شامل مقدمه، بیان مسئله، پرسش‌ها، اهداف و پیشینه تحقیق و تعریف مفاهیم اختصاصی است.

فصل دوم شامل متن اوستایی و فارسی میانه است. نخست متن اوستایی به شیوه بارتمه واج‌نویسی شده و در پایان به فارسی ترجمه شده است. پس از متن اوستایی، متن فارسی میانه به شیوه ابوالقاسمی واج‌نویسی شده و در پایان به فارسی ترجمه شده است.

فصل سوم شامل یادداشت‌ها و نکات مربوط به بررسی مقابله‌ای متن اوستایی با ترجمه آن به فارسی میانه است.

فصل چهارم بررسی مقابله‌ای واژه‌های اوستایی و فارسی میانه است. این فصل دو بخش دارد. در بخش نخست ۱-۴ واژه‌های اوستایی با واژه‌های فارسی میانه مقابله شده. در این بخش که بر اساس الفبای اوستایی مرتب شده، فعل‌ها بر اساس ریشه و اسم‌ها، صفت‌ها و ضمائر بر اساس ماده یافته می‌شوند، در زیر مدخل هر ماده صورت‌های تصریفی آن ماده آورده شده است. در بخش دوم ۲-۴ واژه‌های فارسی میانه با اوستایی مقابله شده. این بخش بر اساس نظم واژه‌نامه ایرانی میانه غربی در کتاب راهنمای زبان‌های باستانی ایران (۱۳۸۴) مرتب شده است. در این بخش فعل‌ها بر اساس مصدر آورده شده‌اند.

فصل پنجم بخش نتیجه‌گیری است که به ۳ بخش تقسیم می‌شود: ۱-۵ شیوه ترجمه مقوله‌های دستوری، ۲-۵ تغییر مقوله‌های واژگانی ۳-۵ ارزیابی نهایی ترجمه خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش. در این فصل شیوه ترجمه متن اوستایی بررسی شده و به پرسش‌های تحقیق پاسخ داده شده است.

در پایان در بخش کتابنامه فهرست منابع و مآخذی که در این پژوهش از آنان بهره گرفته شده، آمده است.

ت. یافته‌های تحقیق:

آنچه که از این پژوهش یافت می‌شود این است که مترجم بسیار به متن اوستایی وفادار بوده و ترجمه او بر اساس دانش زمان خود بوده است. هدف او از ترجمه فارسی میانه این متن بیشتر حفظ مسائل دینی و آیینی است و در این راه موفق بوده است. مترجم توانسته است در برخی موارد به کمک حرف‌های اضافه و نقش‌نماها تصریف اوستایی را به فارسی میانه ترجمه کند و برخی موارد نیز به کلی مقوله دستوری اوستایی را تغییر داده است. دانش ما از مسائل زبانشناختی زبان اوستایی و فارسی میانه ناتوانی مترجم را در درک برخی مقولات دستوری آشکار می‌سازد. در غالب موارد معانی جملات و عبارات متن اوستایی در ترجمه فارسی میانه همانند است و تنها گاه تغییر مقولات دستوری و یا تغییر واژه یا عباراتی موجب شده متن اوستایی با ترجمه فارسی میانه تفاوت داشته باشد.

ث. نتیجه‌گیری و پیشنهادات:

از مقابله ساخت متن اوستایی و فارسی میانه خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش این نتیجه به دست می‌آید که در ترجمه فارسی میانه خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش نظم قرارگرفتن واژه‌ها بر اساس آرایش معمول فارسی میانه نیست بلکه نحوه قرارگرفتن واژه‌ها لفظ به لفظ از متن اوستایی تبعیت می‌کند، بنابراین گاهی فهمیدن متن فارسی میانه بسیار دشوار می‌شود که با رجوع به متن اوستایی گره‌ها گشوده می‌شود. مترجم در مجموع توانسته است متن اوستایی را به درستی به فارسی میانه ترجمه کند اگرچه گاهی برخی ساخت‌های واژگانی و نحوی اوستایی را به گونه‌ای درک کرده است که دانش زبان‌شناختی امروز اشتباه او را روشن می‌سازد؛ هم‌چنین برخی از نقش‌های نحوی اوستای را دقیقاً غیر از آنچه که هست درک کرده و متن ترجمه را چه در نحو و چه در معنا تغییر داده است.

ترجمه فارسی میانه بسیاری از بخش‌های اوستا در دست است که هنوز نحو و صرف آن با متن

اوستایی مقابله داده نشده است. بسیاری از ساخت‌های زبان اوستایی در زمان زندنویسان به گونه‌ای دیگر فهمیده می‌شده است که جای بررسی و نقد دارد.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان‌نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می‌نمایم.

نام استاد راهنما: دکتر احسان چنگیزی

رئیس کتابخانه:

سمت علمی: استادیار

نام دانشکده: ادبیات فارسی

چکیده:

خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش نام سه دعا از نیایش‌های پنجگانه به زبان اوستایی اند که در «خرده اوستا» آمده‌اند. متن اوستایی این سه دعا در سالهای ۷۰۰ تا ۹۰۰ میلادی به زبان فارسی میانه لفظ به لفظ ترجمه شده‌است. اوستایی زبانی تصریفی است که نقش نحوی واژه‌ها از طریق تصریف واژه در هشت حالت نشان داده می‌شود ولی فارسی میانه زبانی تحلیلی است در زبان فارسی میانه، حروف اضافه، آرایش واژه‌ها و بافت معانی روابط نحوی را نشان می‌دهد. از آن‌جا که مترجمان فارسی میانه متن اوستایی این سه نیایش را لفظ به لفظ ترجمه کرده‌اند، ترجمه این متون نحو معمول زبان فارسی میانه را ندارد و درک معنای متن فارسی میانه را دشوار ساخته‌است. هدف از انجام این پژوهش مطالعه تحولات ساختمان زبان از نظر مقولات دستوری و چگونگی درک زبانی مترجمان از متن اوستایی خورشید نیایش، مهر - نیایش و آتش نیایش است.

کلید واژه‌ها: خورشید نیایش، مهر نیایش، آتش نیایش، اوستایی، فارسی میانه، اوستا، زند.

سپاسگزاری

منت خدای را که حول و قوه خویش مرا عنایت کرد و بلای بگرداند و قضای آسمان بچرخاند تا بدین جایگاه در رسیدم؛

سپاس و درود به وجود نازنین پدر و مادرم که پدر چون کوهی بود و مادر چون دریا؛

سپاس و درود به مدیر گروه و استادان گروه زبانشناسی که بسیار در علم و معرفت آموزاندندم؛

سپاس و احترام به استاد راهنمایم دکتر چنگیزی که چون یاری موافق و معلمی صد مسئله آموز پای به پایم بیامد و دم به دم حق دوستی و استادی به جایم آورد؛

سپاس و احترام به دکتر منشی زاده که بسیار مشاورت کرد و یآوری و افسوس کم قدر دانستیم و بسیار سود بردیم، راهبری به مثل میخ میان آسمان که تشنه در بیابان مانده را ناجی باشد؛

سپاس و احترام به دکتر ایزدی که همواره بی دریغ انبان تجربه اش را برای من گشود تا مبادا گرسنگی از تحصیل علم معاد و معاش به چاه ادبار در اندازدم؛

سپاس و درود به همه یاران و رفیقانم که مرا یاری دادند، چه آنان که ره فرنگ گرفته و چه آنان که به گوشه ای کران.

۱۸	فصل اول: کلیات
۱۸	۱-۱ مقدمه
۱۸	۲-۱ بیان مسئله
۱۹	۳-۱ پرسش‌های تحقیق
۱۹	۴-۱ هدف تحقیق
۱۹	۵-۱ پیشینه تحقیق
۲۰	۶-۱ اصطلاحات و مفاهیم
۲۰	۱-۶-۱ اوستا
۲۰	۲-۶-۱ زند
۲۱	۳-۶-۱ خرده اوستا
۲۱	۴-۶-۱ نیایش‌ها
۲۲	۵-۶-۱ نسخه‌های اوستا و زند
۲۸	۷-۱ شیوه کار و فصل‌بندی پایان‌نامه
۳۱	فصل دوم: متن اوستایی و فارسی میانه و ترجمه فارسی
۳۲	۱-۲ خورشید نیایش
۳۳	۱-۱-۲ ۱-۱ دیباچه
۳۴	۲-۱-۲ ۲-۱ بند نخست
۳۵	۳-۱-۲ ۳-۱ بند دوم
۳۶	۴-۱-۲ ۴-۱ بند سوم
۳۸	۵-۱-۲ ۵-۱ بند چهارم
۳۹	۶-۱-۲ ۶-۱ بند پنجم
۴۶	۷-۱-۲ ۷-۱ بند ششم
۴۷	۸-۱-۲ ۸-۱ بند هفتم
۴۸	۹-۱-۲ ۹-۱ بند هشتم
۵۱	۱۰-۱-۲ ۱۰-۱ بند نهم
۵۴	۱۱-۱-۲ ۱۱-۱ بند دهم
۵۷	۱۲-۱-۲ ۱۲-۱ بند یازدهم
۵۹	۱۳-۱-۲ ۱۳-۱ بند دوازدهم

۶۱ بند سیزدهم	۱۴-۱-۲
۶۲ بند چهاردهم	۱۵-۱-۲
۶۵ بند پانزدهم	۱۶-۱-۲
۶۸ بند شانزدهم	۱۷-۱-۲
۷۱ بند هفدهم	۱۸-۱-۲
۷۲ بند هجدهم	۱۹-۱-۲
۷۳ بند نوزدهم	۲۰-۱-۲
۷۷ مهر نیایش	۲-۲
۷۷ دیباچه	۱-۲-۲
۷۷ بند نخست تا نهم	۲-۲-۲
۷۸ بند دهم	۳-۲-۲
۸۰ بند یازدهم	۴-۲-۲
۸۱ بند دوازدهم	۵-۲-۲
۸۳ بند سیزدهم	۶-۲-۲
۸۴ بند چهاردهم	۷-۲-۲
۸۶ بند پانزدهم	۸-۲-۲
۸۸ بند شانزدهم	۹-۲-۲
۸۹ بند هفدهم	۱۰-۲-۲
۹۰ آتش نیایش	۳-۲
۹۰ دیباچه	۱-۳-۲
۹۰ بند نخست	۲-۳-۲
۹۲ بند دوم	۳-۳-۲
۹۴ بند سوم	۴-۳-۲
۹۵ بند چهارم	۵-۳-۲
۹۷ بند پنجم	۶-۳-۲
۱۰۰ بند ششم	۷-۳-۲
۱۰۵ بند هفتم	۸-۳-۲
۱۰۷ بند هشتم	۹-۳-۲
۱۰۹ بند نهم	۱۰-۳-۲
۱۱۰ بند دهم	۱۱-۳-۲
۱۱۵ بند یازدهم	۱۲-۳-۲

۱۱۸ بند دوازدهم ۱۳-۳-۲
۱۲۰ بند سیزدهم ۱۴-۳-۲
۱۲۲ بند چهاردهم ۱۵-۳-۲
۱۲۴ بند پانزدهم ۱۶-۳-۲
۱۲۶ بند شانزدهم ۱۷-۳-۲
۱۲۸ بند هفدهم ۱۸-۳-۲
۱۲۹ بند هجدهم ۱۹-۳-۲
۱۳۱ بند نوزدهم ۲۰-۳-۲
۱۳۲ بند بیستم ۲۱-۳-۲
۱۳۵ فصل سوم: بررسی مقابله‌ای مقولات دستوری
۱۳۶ ۱-۳ خورشید نیایش
۱۳۶ ۱-۱-۳ بند نخست
۱۳۷ ۲-۱-۳ بند دوم
۱۳۸ ۳-۱-۳ بند سوم
۱۳۸ ۴-۱-۳ بند چهارم
۱۳۹ ۵-۱-۳ بند پنجم
۱۴۱ ۶-۱-۳ بند ششم
۱۴۱ ۷-۱-۳ بند هفتم
۱۴۲ ۸-۱-۳ بند هشتم
۱۴۲ ۹-۱-۳ بند نهم
۱۴۳ ۱۰-۱-۳ بند دهم
۱۴۳ ۱۱-۱-۳ بند یازدهم
۱۴۴ ۱۲-۱-۳ بند دوازدهم
۱۴۵ ۱۳-۱-۳ بند سیزدهم
۱۴۶ ۱۴-۱-۳ بند چهاردهم
۱۴۸ ۱۵-۱-۳ بند پانزدهم
۱۴۹ ۱۶-۱-۳ بند شانزدهم
۱۵۰ ۱۷-۱-۳ بند هفدهم
۱۵۰ ۱۸-۱-۳ بند هجدهم
۱۵۱ ۱۹-۱-۳ بند نوزدهم
۱۵۲ ۲-۳ مهر نیایش

۱۵۲ بند نخست ۱-۲-۳
۱۵۲ بند دوم ۲-۲-۳
۱۵۲ بند سوم ۳-۲-۳
۱۵۲ بند چهارم ۴-۲-۳
۱۵۲ بند پنجم ۵-۲-۳
۱۵۲ بند ششم ۶-۲-۳
۱۵۲ بند هفتم ۷-۲-۳
۱۵۳ بند هشتم ۸-۲-۳
۱۵۳ بند نهم ۹-۲-۳
۱۵۳ بند یازدهم ۱۱-۲-۳
۱۵۴ بند دوازدهم ۱۲-۲-۳
۱۵۴ بند سیزدهم ۱۳-۲-۳
۱۵۵ بند چهاردهم ۱۴-۲-۳
۱۵۶ بند پانزدهم ۱۵-۲-۳
۱۵۷ بند شانزدهم ۱۶-۲-۳
۱۵۷ بند هفدهم ۱۷-۲-۳
۱۵۹ آتش نیایش ۳-۳
۱۵۹ بند نخست ۱-۳-۳
۱۵۹ بند دوم ۲-۳-۳
۱۵۹ بند سوم ۳-۳-۳
۱۵۹ بند چهارم ۴-۳-۳
۱۶۰ بند پنجم ۵-۳-۳
۱۶۱ بند ششم ۶-۳-۳
۱۶۱ بند هفتم ۷-۳-۳
۱۶۲ بند هشتم ۸-۳-۳
۱۶۳ بند نهم ۹-۳-۳
۱۶۴ بند دهم ۱۰-۳-۳
۱۶۵ بند یازدهم ۱۱-۳-۳
۱۶۶ بند دوازدهم ۱۲-۳-۳
۱۶۷ بند سیزدهم ۱۳-۳-۳
۱۶۸ بند چهاردهم ۱۴-۳-۳

۱۶۹ بند پانزدهم ۱۵-۳-۳
۱۷۰ بند شانزدهم ۱۶-۳-۳
۱۷۲ بند هفدهم ۱۷-۳-۳
۱۷۲ بند هجدهم ۱۸-۳-۳
۱۷۲ بند نوزدهم ۱۹-۳-۳
۱۷۲ بند بیستم ۲۰-۳-۳
۱۷۳ فصل چهارم: بررسی مقابله‌ای واژه‌های متن اوستایی و فارسی میانه
۱۷۴ ۱-۴ بررسی مقابله‌ای واژه‌های اوستایی با فارسی میانه زردشتی
۲۶۱ ۲-۴ بررسی مقابله‌ای واژه‌های فارسی میانه زردشتی با اوستایی
۳۲۴ فصل پنجم: نتیجه‌گیری
۳۲۵ ۱-۵ شیوه ترجمه مقوله‌های دستوری
۳۲۵ ۱-۱-۵ اسم
۳۲۵ ۱-۱-۱-۵ شمار
۳۲۶ ۲-۱-۱-۵ حالت‌های نحوی
۳۴۹ ۲-۱-۵ صفت
۳۴۹ ۱-۲-۱-۵ شمار
۳۵۰ ۲-۲-۱-۵ درجات صفات
۳۵۲ ۳-۲-۱-۵ رابطه میان صفت و موصوف
۳۵۳ ۳-۱-۵ ضمیر
۳۵۴ ۱-۳-۱-۵ حالت‌های نحوی
۳۵۶ ۴-۱-۵ دستگاه فعل
۳۵۶ ۱-۴-۱-۵ شمار
۳۵۷ ۲-۴-۱-۵ شخص
۳۵۷ ۳-۴-۱-۵ زمان فعل
۳۵۹ ۴-۴-۱-۵ وجه فعل
۳۶۱ ۵-۴-۱-۵ صفت فاعلی
۳۶۲ ۶-۴-۱-۵ صفت مفعولی
۳۶۲ ۷-۴-۱-۵ مصدر
۳۶۴ ۸-۴-۱-۵ عبارت فعلی
۳۶۵ ۲-۵ تغییر مقوله‌های واژگانی
۳۶۶ ۱-۲-۵ تغییر اسم به صفت

- ۳۶۶ ۲-۲-۵ تغییر جمله‌واره موصولی به صفت
- ۳۶۶ ۳-۲-۵ تغییر صفت به اسم
- ۳۶۶ ۱-۳-۲-۵ تغییر صفت به اسمی در نقش نهاد
- ۳۶۷ ۲-۳-۲-۵ تغییر صفت به اسمی در نقش مفعول
- ۳۶۸ ۳-۳-۲-۵ تغییر صفت به اسمی در نقش مفعول غیرمستقیم
- ۳۶۸ ۴-۳-۲-۵ تغییر صفت به اسمی در نقش مسند
- ۳۶۹ ۵-۳-۲-۵ تغییر صفت به اسمی در نقش مضافالیه
- ۳۷۰ ۶-۳-۲-۵ تغییر صفت به عبارت وصفی
- ۳۷۱ ۷-۳-۲-۵ تغییر صفت به جمله موصولی
- ۳۷۱ ۸-۳-۲-۵ تغییر صفت اشاره به حرف ربط
- ۳۷۲ ۴-۲-۵ تغییر ضمیر
- ۳۷۲ ۱-۴-۲-۵ تغییر ضمیر به اسم
- ۳۷۲ ۲-۴-۲-۵ تغییر ضمیر به قید
- ۳۷۲ ۵-۲-۵ تغییر قید
- ۳۷۲ ۱-۵-۲-۵ تغییر قید به صفت در نقش مسند
- ۳۷۲ ۲-۵-۲-۵ تغییر قید به گروه حرف اضافه‌ای در نقش قید
- ۳۷۳ ۳-۵-۲-۵ تغییر قید به ضمیر
- ۳۷۳ ۶-۲-۵ تغییر حرف ربط
- ۳۷۳ ۷-۲-۵ تغییر پیشوند فعلی به ضمیر
- ۳۷۴ ۳-۵ ارزیابی نهایی ترجمه خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش
- ۳۷۶ کتابنامه

فصل اول

کلیات

۱-۱ مقدمه

برخی قسمت‌های اوستا، به زبان فارسی میانه ترجمه و تفسیر شده که به آنها «زند» گفته می‌شود. این ترجمه‌ها پایبند به متن اصلی و لفظ به لفظ ترجمه شده‌اند. مترجم برای هر واژه اوستایی، بر اساس صورت ظاهری واژه و اشتقاقی که برای آن می‌پنداشته، معادلی از زبان فارسی میانه برگزیده است. در این ترجمه-ها ترتیب واژه‌ها در جملات اوستایی رعایت شده و به همین دلیل جملات ساخت طبیعی زبان فارسی میانه را ندارند و گاه برای درک معنای ترجمه فارسی میانه به ناچار باید به متن اوستایی رجوع کرد.

۲-۱ بیان مسئله

خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش نام سه دعا از نیایش‌های پنجگانه به زبان اوستایی اند که در «خرده اوستا» آمده‌اند. متن اوستایی این سه دعا در سالهای ۷۰۰ تا ۹۰۰ میلادی به زبان فارسی میانه لفظ به لفظ ترجمه شده است. زبان اوستایی زبانی تصریفی است و جابجایی واژه‌ها خللی در معنای جمله ایجاد نمی‌کند، اما زبان فارسی میانه زبانی تحلیلی است که در آن حروف اضافه، آرایش واژه‌ها و بافت معنایی روابط نحوی را نشان می‌دهد (Josphson, 1997: 154). با مطالعه مقابله‌ای ساخت متن اوستایی و ترجمه فارسی میانه‌ی این سه نیایش مشخص می‌شود در دوره‌ای که زبان اوستایی زبانی مرده بوده، مقولات مختلف دستور زبان اوستایی چگونه به زبان فارسی میانه ترجمه شده و درک مترجم از ساختمان زبان اوستایی چگونه بوده است؛ به بیان دیگر درک مترجم از مقولاتی مانند اسم، صفت و ضمیر و حالات هشتگانه نحوی آن‌ها و زمان، شخص، شمار و وجه فعل در زبان اوستایی چگونه بوده و چه شیوه-ای برای ترجمه‌ی هر یک از این مقولات به زبان فارسی میانه در پیش گرفته بوده است. وجوه اشتراک و

افتراق متن اصلی و ترجمه آن چیست و مترجم درعین پایبندی به متن اصلی، تا چه میزان توانسته معنای متن اوستایی را درک و به فارسی میانه ترجمه کند.

۳-۱ پرسش‌های تحقیق

- مترجم مقولات دستوری اسم، صفت، ضمیر و فعل در زبان اوستایی را چگونه به زبان فارسی میانه ترجمه کرده‌است؟
- با توجه به تغییر در مقولات دستوری متن اوستایی از نظر معانی جملات و عبارات چه وجوه اشتراک و افتراقی با ترجمه فارسی میانه دارد؟
- مترجم تا چه اندازه توانسته است متن اوستایی را به درستی و بدون تغییر به فارسی میانه ترجمه کند؟

۴-۱ هدف تحقیق

هدف از انجام این پژوهش مطالعه تحولات ساختمان زبان از نظر مقولات دستوری و چگونگی درک زبانی مترجمان فارسی میانه از متن اوستایی خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش است؛ همچنین بررسی تفاوت‌هایی است که به واسطه تغییر در مقولات دستوری، در معنای جملات و عبارات متن اوستایی و فارسی میانه این سه نیایش به وجود آمده‌است.

۵-۱ پیشینه تحقیق

متن اوستایی خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش را پورد اوود ([۱۳۱۰]۱۳۸۰) به فارسی و ولف (1910) به آلمانی ترجمه کرده‌است. دابار (1927) متن فارسی میانه این سه نیایش را تصحیح کرده و به انگلیسی (1963) ترجمه کرده‌است. دالا (1965) نیز متن اوستایی و فارسی میانه را به انگلیسی ترجمه کرده‌است. عفیفی ([۱۳۷۴]۱۳۸۳) در کتاب اساطیر و فرهنگ ایران در نوشته‌های پهلوی، خورشید

و مهر نیایش را به فارسی ترجمه کرده‌است. در همه پژوهش‌های یادشده تنها متن اوستایی و فارسی میانه خورشید نیایش، مهر نیایش و آتش نیایش ترجمه شده و هیچ یک به مطالعه‌ی مقابله‌ای ساخت متن اوستایی و ترجمه فارسی میانه این نیایش‌ها نپرداخته‌اند. جوزفسن (1997) متن اوستایی و ترجمه فارسی میانه «هوم یشت» را با یکدیگر مقابله کرده و شیوه ترجمه هر یک از مقولات دستوری را در ترجمه فارسی میانه این متن بررسی کرده‌است.

۱-۶ اصطلاحات و مفاهیم

۱-۶-۱ اوستا

کتاب دینی زردشتیان اوستا نام دارد و بدین جهت زبانی را که این کتاب بدان نوشته شده‌است را اوستایی نامیده‌اند. جز کتاب اوستا و آثار وابسته به آن هیچ اثر دیگری به این زبان در دست نیست و در خود کتاب اوستا اشاره‌ای به نام اصلی این زبان نشده و حتی کلمه اوستا در متون اوستایی نیامده‌است. تنها از دوره ساسانی و در کتاب‌های فارسی میانه کلمه اوستاگ (در عربی ابستا و ابستاق و در فارسی میانه ابستا، اوستا وغیره) آمده‌است. در این کتاب‌ها زبان اوستا را «زبان دینی» نیز نامیده‌اند. معنی دقیق واژه اوستا مشخص نیست، تنها احتمال داده شده که به معنی «ستایش» باشد. اوستایی زبانی متعلق به شرق ایران بوده و احتمالاً به ناحیه خوارزم تعلق داشته‌است. اوستای موجود دارای پنج بخش است: یسن‌ها، ویسپرد، ونیداد، یشت‌ها و خرده اوستا (تفضلی، ۱۳۸۳: ۷-۳۶).

۱-۶-۲ زند

در دوره اشکانیان و ساسانیان زبان اوستایی زبانی مرده به شمار می‌رفت و تنها موبدان آن را می‌آموختند؛ به همین سبب روحانیون متون اوستایی را به زبان فارسی میانه ترجمه کردند و تفاسیری بر آن افزودند تا برای عامه‌ی مردم قابل فهم باشد. ترجمه و تفسیر اوستا به پهلوی اصطلاحاً «زند» خوانده می‌شود که